

Mixja mal-istorja – il-Mostin fis-seklu dsatax

Il-Prof. George Cassar

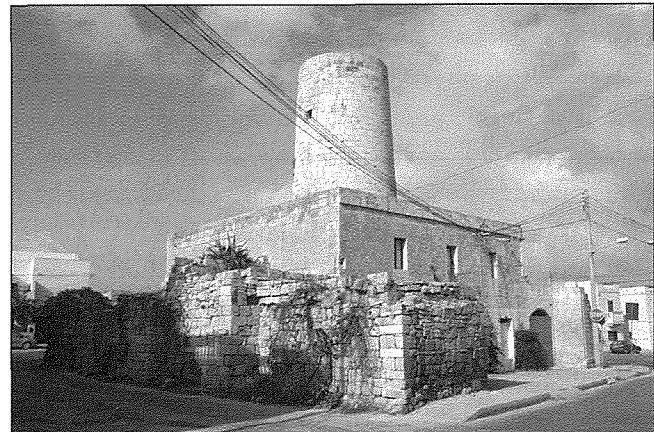
Għalkemm il-ġrajja storika tal-poplu Mosti tmur lura eluf ta' snin sa mill-ibgħat żminijiet tal-preżenza tal-bniedem ġewwa Malta, f'dan l-artiklu se nkunu qed nitkellmu biss dwar il-Mosta u l-Mostin bejn l-1800 u l-1899, jiġifieri s-seklu dsatax..

Kien Settembru 1800, u Malta ġelset mill-ħakma Franciża imma spicċat taħt dik Ingliżi. Dan il-perjodu ġdid fl-istorja tal-Maltin u tal-Mostin ġab miegħu tibdil fil-mod ta' ħajja tal-poplu; għalkemm mhux kollox imbidel mill-ewwel. Ir-riħ tal-bidla mhux dejjem ikun riefnu, kultant jonfoh bil-mod imma b'konsistenza. L-Ingliżi ġabu magħhom ideat ġodda, īsibijiet ġodda u nħolqu necessitatiet ġodda. Għalkemm il-Mostin komplew jgħixu l-ħajja tagħhom bħas-soltu, madankollu, xi ħażja bdiet tinbidel ukoll.

Il-Mosta esperjenzat, bħall-bqija ta' Malta, 'il-kontinwità fil-bidla. Il-ħakkiema Ingliżi hasbu biex f'kull belt u raħal jappuntaw amministratur jew kmand li tawh l-isem ta' logutenent, u dan ha post l-uffiċċiali ta' zmien l-Ordni, li kienu jissejħu sindku u ġurat.

Ir-raħal tal-Mosta baqa' relativament kwiet u n-nies kieno moħħhom fix-xogħol agrikolu. Il-komunità kienet għaddejja minn żmien diffiċċli ta' faqar u miżerja soċċjali. Għalkemm il-faqar minhabba n-nuqqas ta' xogħol kien jezisti f'Malta kollha, donnu l-Mostin kienu magħfusin aktar. Fil-fatt fil-lista tat-tallaba nsibu li l-Mostin kien minn ta' fuq nett. Tant kien żmien diffiċċli għal hafna, li bhala konsegwenza fil-Mosta kienu mietu erbgħa min-nies bil-ġuħi.

Aktar mas-seklu beda joqrob lejn tmiemu aktar dehret il-bidla fir-rahal. Bdew jiżdiedu n-nies li ma kinu marbuta mal-ghelieqi u l-agrikultura. Skont iċ-ċensiment tal-1871, per eżempju, dehru wkoll erba' studenti li kienu qed jattendu l-Universitá ta' Malta jew il-Lićeo fil-Belt Valletta. Fl-iskola primarja tal-gvern fir-rahal kien hemm 141 student imma ma kienx hemm skejjel privati.

Il-mithma l-ġdida li nbniet madwar nofs is-seklu XIX

Intant, l-iskola tal-gvern fil-Mosta kienet fetħet fl-1840 f'dar privata b'kera mhalla mill-Gvern. Hekk il-Mostin ingħataw ghall-ewwel darba l-opportunità li jattendu l-iskola fir-rahal tagħhom stess. Aktar 'il quddiem inbniet skola primarja ġdida fi Triq Grognet fejn għadha sal-lum. Il-Mostin għarfu s-siwi tal-edukazzjoni u l-attendenza tagħhom bdiet tiżdied maż-żmien u hekk setgħu jtejbu l-prospetti tagħhom għall-futur.

Il-Mostin tas-seklu dsatax jingħad li ma kinu nies tant qliel u b'mod ġenerali dan kien minnu. Madankollu ma rridux nifħmu li kien jħallu kollox għaddej. Il-Mostin ma kienx dejjem dak il-ġwejjed li jgħix il-ħajja kwieta tal-kampanja. Meta kien jiġi mnigges jew iħoss li kien qed ikun sfidat, kien irreagħixxi bħal haddieħor. Dan il-lat deher, ngħidu aħna, waqt *meeting* politiku li kien sar f'Dicembru 1895. Kellimhom fost oħrajn Sigismondo Savona li kien għadu kif ġie elett fl-elezzjoni ġenerali ta' Awwissu. F'dak it-22 ta' Dicembru barra Savona indirizza lill-Mostin Mons. Ignazio Panzavecchia. Il-meeting kien sar wara li spicċat funzjoni fil-knisja parrokkjali u kif ħarġu madwar 300 ruħ minn ġor-Rotunda l-politiċi bdew jitkellmu. Sakemm wasal Savona jidher li l-interess tal-Mostin kien naqas sew għax kien baqa' biss xi tmenin ruħ u ma tantx kienu qed jagħtu każżi tal-kelliem. Madankollu, fl-aħħar tal-meeting inqala' xi ftit tal-ġlied. Persuna saq iż-ziemel

bil-karrettun fil-pjazza, u waqt li kien qed jghajjat lil huh, il-Mostin ħasbu li qed jinsulentahom. Għalhekk dawn bdew jgħajtu kliem ta' dīżappovazzjoni, ġrew wara dan l-imsejken raġel u tawh xebgħa! Veru li dawn probabbilment kien xi ffit irjus sħan, imma jibqa' l-fatt li dawn ukoll kien parti mill-komunità. Dan l-incident wera kif meta l-Mostin kien jitlgħalhom kien ikun tajjeb li tqogħidilhom attent.

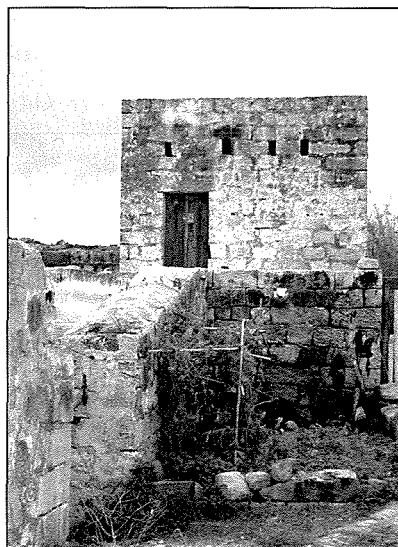
Prova oħra ta' dan kien il-kaži li nqala' f'Marzu tal-1896. Kien episodju marbut mas-sitwazzjoni li kienet qed tinħema f'Malta minħabba l-kwistjoni taż-żwiegħijiet imħallta. F'Malta din il-problema kienet ilha tkarkar għaxar snin u holqot sens ta' ansjetà kbira fost il-poplu. Il-Gvern Ingliż kien acċetta li żwiegħijiet li kienet saru bejn persuni ta' religjonijiet differenti jkunu validi f'Malta, għalkemm mhux skont id-deċiżżonijiet li l-Knisja Kattolika kienet hadet fil-Koncilio ta' Trentu. Il-Maltin u s-sens qawwi ta' religjozità tagħhom ma setgħux jaċċettaw l-attitudni tal-Gvern Kolonjali, u fejn m'hemmx tolleranza hemm l-inkwiet.

Kien il-Ħadd, 22 ta' Marzu 1896, meta xi suldati Ingliżi marru bħas-soltu biex jagħmlu s-sinjalji militari minn fuq il-kampnari tal-ķnejjes ta' Malta għal finijiet ta' difiża. F'dan il-Ħadd partikulari l-Arcipriet tal-Mosta, Dott. Dun Giovanni Sarre, u dak taż-Żejtun, Dott. Dun Anton Psaila, ma tawx il-permess tagħhom biex is-suldati jitilgħu fuq il-bejt tal-ķnejjes rispettivi. Fil-Mosta, kif tfaccaw is-suldati, il-Mostin ingħabru fil-pjazza u nfexxew jagħjitu u jilmentaw li l-knisja tagħihom ma kinitx torri u ma riedu bl-ebda mod iħallu s-suldati jitilgħu fil-kampnar. Anzi, heddew lil Dun Ang Camilleri – li kien vigarju kurat dik il-ħabta – li kien se jiġi d-demm jekk bħala kurat u kustodju tal-knisja, hu kien se jagħti permess lis-suldati biex jitilgħu. Kienet ferm diffiċċi għall-Arcipriet tal-Mosta li joħodha kontra l-folla għax kien jaf kif kien jaħsbuha l-Mostin, u x'kommozzjoni kien hemm fir-raħal minħabba f'din il-kwistjoni. Għalhekk, Dun Ang ħass li f'dak il-mument kien aħjar li ma jħallix ir-Rotunda tintuża mis-suldati biex hekk jevita xi dīżgrazzji u problemi oħra minħabba r-reazjoni tal-poplu.

Dun Ang u l-Kappillan Sarre kien jafu sew lil dawn in-nies, u la ħadu daqshekk bis-serjetà t-theddid tal-

parruċčani tagħihom jidher li fejñ il-Mostin jisħnu ma kienx hemm mod kif tmur kontrihom, għallinqas fis-saħna tal-mument. F'dan l-episodju mill-istorja tal-Mosta l-poplu kien daħal f'forma ta' paniku tal-massa u l-grupp kien sar haġa wahda, magħqud fil-ħsieb u fl-ġħan tiegħu. Folla miġbura b'oġgettiv ċar u fiss ma tistax twaqqafha kif ġieb u laħaq. Il-Mostin kienu Nsara tajbin u devoti. Hassew li b'dan il-mod kien qiegħdin jiddefdu t-twemmin tagħihom u kull mezz għalihom kien qaddis bizzżejjed biex il-Fidi Kattolika tirba. Kienet nies semplice b'fidi għamja f'dak li kienet jgħożzu u jemmnu fi. Din kienet il-motivazzjoni tal-Mostin u t-theddid tagħhom kien sforz l-imħabba għar-reliġjon u l-Knisja Kattolika li huma ma kienet jwarbuha qatt mill-ħajja tagħihom.

Ujekk kien hemm bżonn ta' prova ta' dan l-attakkament akkanit tal-Mostin ma' dak kollu li kien marbut mar-reliġjon kull ma wieħed irid jagħmel hu li jara d-dedikazzjoni tagħihom għax-xogħol matul il-bini tar-Rotunda. Kienet snin twal ta' taħbit, qtiegħ il-qalb, tbatija u sagrifissi. Imma l-Mostin ħadu kolloks bir-rassenjazzjoni dovuta għax dan kien għar-reliġjon tagħihom. Dan kien dak li huma kienet jgħixu għalihi u għal xiex huma kienet f'din id-dinja.

Xena komuni fil-Mosta rurali - razzett armat b'dak kollu neċċesarju għall-ħajja agricola

Kien sforz li wera għaqda tal-ġhaġeb. Irġiel, nisa u tfal, kollha Mostin, kollha Nsara, kollha ħsieb wieħed. Karattru sod kif jaf ikollhom il-gabillotti li jiġi għieldu l-elementi kull jum ta' ħajjithom. Jgħixu l-misteru ta' x'seta' jgħib l-ġħada; ta' kull ġurnata li tisba. Bla kontroll fuq it-temp, ix-xita, ix-xemx, in-nixfa, l-gharar. Għal nies li mit-twelid sal-mewt jgħixu dan kollu bħala l-ħajja normali tagħihom, jidraw li xejn m'hu impossibbli. Dan kien rifless waqt il-bini tat-tielet knisja parrokkjali tagħihom. Bil-kuntrarju kollu li raw quddiem wiċċhom għal 27 sena shah, il-bini sar u llum il-Mosta għandha r-Rotunda tagħha; bini kbir, imponenti u kumplikat, li

sar bix-xogħol determinat ta' dawn in-nies fqar imma konvinti f'dak li kienet qed jibnu. Kif josserva E. B. Vella, kellhom dritt għall-elogju li kitbilhom Grognet fil-friż ta' fuq il-portiku li jgħid: 'Lill-Vergni Mtellgħha fis-Sema dan it-Tempju l-Mostin bnew fl-1857'.

Is-seklu dsatax bil-mod il-mod żelaq fis-seklu ta' warajh u l-iżvilupp kompla, u l-Mostin komplex jinbidlu.